

ASSASSINATION AT ST. HELENA REVISITED

(John Wiley and Sons, Inc., New York–Toronto, 1995. 555 o.)

A kanadai–svéd szerzőpáros művét David C. Hamilton–Williams az előszóban így minősíti: „A legjelentősebb könyv, amelyet valaha is Napóleon életéről írtak.” Ez pedig nem akármilyen állítás, hiszen 1990-ben a British Library katalógusa 787 457 Napóleonról írt művet tartott nyilván. Köztük nem egy állította a Császár 1821. május 5-én 17 óra 49 perckor Szent Ilona szigeten bekövetkezett halálával kapcsolatosan, hogy gyilkosság történt. Ha a szerzők a korábbi feltételezéseket, állításokat csupán összegeznék és megismétnék, az nem váltotta volna ki a jeles brit kutató fent idézett elismerését. Még kevésbé osztotta volna ezt a nézetet a másik előszóíró, a hasonlóan neves és ugyancsak brit David G. Chandler. Már ez elegendő indok, hogy a korszak iránt érdeklődő magyar olvasó is kezébe vegye ezt az új művet. Az olvasás után számos meglepetéssel szolgál.

Az öt részre tagolt munka első egysége a „Felfedezés és vád” címet viseli. Ebben bevezetőként a svéd Sten Forshufvud első felismerésének 1960-as közzétételét követő egymásratalálást idézi fel a kanadai Ben Weider, majd bemutatja szerzőtársát és önmagát. Ezután ismerteti a mérgezés gyanújának keletkezését, amely Louis Marchand belső inas naplófeljegyzéseinek 1955-ös publikálását követően ébredt fel mindkettőjükben. Ehhez kapcsolódva tér rá arra, hogy a belső inas hagyatékában egy, a bekövetkezett halál után levágott Napóleon-hajtincs is fennmaradt, és ebből néhány hajszál laboratóriumi vizsgálatára sor kerülhetett, amely alapján mindkettőjükben megfogalmazódott a mérgezés vádja, bár Forshufvud első könyvét még ezzel a címmel jelentette meg: „Ki ölte meg Napóleon?” A választ Weider 1978-ban megjelent, ugyancsak „A szent-ilonai gyilkosság” című könyve adta meg: A gyilkos nem lehetett más, csakis Charles-Tristan comte de Montholon tábornok, az a titokban royalista arisztokrata, aki a Bourbon-ház megbízásával tartózkodott a száműzött francia császár mellett, noha őt Napóleon „a hűségeselek leghűségesebbjének” tartotta.

A régi felismerés és vádemelés felidézését követően a második rész „Az áldozat” címmel Bonaparte Napóleon történelmi személyiségét mutatja be az olvasóknak. A szerzőknek hősiükhöz való viszonyát sokat mondóan jól tükrözik

az egyes fejezetcímek: „A legendák férfiúja”, „A szerencse kegyeltje”, „A sokoldalú férfi”, „Egyiptomon át magas tisztségbe”, „Örökölt vezetés”, „A trónért vívott küzdelem”, „A hatalom és dicsőség embere”, „Moszkváig és vereség”, „Lipcsétől a lemondásig és Elbáig”, „A száz nap”, „A számkivetettség nyitánya”.

A jól ismert életút felidézésénél jóval érdekfeszítőbb a magyar olvasó számára a harmadik rész, amely a szent-ilonai „tragédiát” idézi fel. Ez az 1978-as műhöz képest a bővítés, a korábbiakban csak átdolgozás történt. Miután a szerzők közül Sten Forshufvud már elhunyt, innen a teljes szöveg Ben Weider alkotásának tekinthető, ő azonban baráti szeretete és kollegiális nagybecsülése jeléül az elhunytat ezúttal is szerzőtársként tüntette fel, miként 1978-ban azok voltak.

A száműzetés helyszínének és a száműzött kíséretének bemutatása után Weider felidéli a száműzetés kezdőnapján, 1815. augusztus 17-én a Northumberland fedélzetén fehér asztal mellett folytatott beszélgetést. Ezt követően az október 16-i Jamestown-beli partraszállást és a Balcombe-család általi fogadtatást részletezi, majd a Napóleon jöendő otthonául szolgáló Longwoodba való beköltözést írja le. A továbbiakban a fennmaradt források felhasználásával a száműzetés idejének minden fontosabb momentumát hasonló részletességgel tárja a szerző az olvasó elé. Így jut el, Montholon grófjának tetteit mindvégig középpontba állítva és végigkísérve, az 1821-es esztendőig, a száműzött császár súlyos megbetegedéséig, végrendekezéséig, a halotti szentségek felvételéig. Hosszabban elidőzik a bekövetkezett halálnál és a halottkémi szemlélénél.

Itt fogalmazza meg új tudományos eredményét: Montholon grófja, akinek egyedül volt erre lehetősége, a csak Napóleon által fogyasztott borba keverve, kezdettől arzénnel mérgezte a száműzöttet; éppen ez volt a feléledő Napóleon-kultusztól és így a visszatérési lehetőségétől tartó Bourbonoktól kapott feladata, ezért került a kíséretbe és ezért maradt ott mindvégig, egy napra sem elmozdulva a császár mellől. A halál beálltát azonban nem ez a szakaszosan, lassan adagolt mérge okozta. 1821 márciusától, Montholon grófja ajánlására, keserű mandula olajával készült italt és különböző gyógyszere-

ket is kapott a száműzött. Előbbi ciánsavat, utóbbi pedig higanykloridot tartalmazott, ezek a gyomorban higancianiddá egyesültek, és ez a belsőleg keletkezett mérge okozta azt az izombénulást, amely a halál beálltához vezetett. Míg ezt a közvetlenül halálos mérgezést az eddigi források vegyészeti és orvosi elemzésével, a tünetek döntő hányadának a jelenlevők általi észlelésével és az 1840-es exhumálásakor előtalált holttest leírásával látja igazoltnak a szerző, a hosszabb távú, bevezető arzénmérgezést a bizonyítottan Napóleontól származó hajszálak újabb laboratóriumi vizsgálataival.

A továbbiakban Weider még a felületesen megindokolt egykori hivatalos halálokkal, a rákkal, majd Montholon grófjának alibi-teremtésével, végül a halállal kapcsolatosan terjesztett öngyilkossági variációval foglalkozik. Bemutatja ezután Montholon grófjának további életútját és kitér a Sasfiók, (II.) Napóleon reichstädti herceg 1832. július 22-én Schönbrunnban bekövetkezett, ugyancsak rejtélyes, mérgezési gyanúra utaló jelek közti halálára, amelyben ismételt Montholon grófia játszható szerepet. Befejezésül azokra a történelmi tényekre hívja fel a figyelmet, amelyek Montholon grófjának a Bourbonok részéről megnyilvánult és egészen 1848-ig tartó nagyfokú megbecsülését tanúsítják.

A könyv negyedik része „Tények és koholmányok” cím alatt először a halállal kapcsolatos összes eddigi felfogás cáfolatát adja. Ezután Weider a záró ötödik részben a Napóleon hajának 1960-as nagy-britanniai laboratóriumi vizsgálati dokumentumait, a száműzött császár halálát követő napon végrehajtott halottkémi szemle jegyzőkönyvének utólagos orvosi elemzéseit és felülbírálatát tartalmazó iratokat, az 1960 óta a vizsgálatba bevont további hat, hiteles Napóleon-hajtincsel kapcsolatos laboratóriumi vizsgálati eredményeket, az FBI központi laboratóriumában 1995-ben megismételt hajelemzés jegyzőkönyvét teszi közzé, amelyek mind kétségtelenül alátámasztják Ben Weider új tudományos eredményeit. Végül összefoglalja téziseit, amelyek alapján számos nemzetközi tudományos elismerésben részesült.

A kötethez válogatott bibliográfia és névmutató járul. Ez esetben azonban nem ez, sem a jól kezelhető jegyzetapparátus az elsődleges, hanem egy hosszú évtizedek óta folytatott tudományos vita megnyugtató nyugvóponton jutása, Napóleon halála körülményeinek a természet- és orvostudományok bevonásával történt történettudományi tisztázása. Jó lenne, ha ez a nagy nemzetközi feltűnést keltett alapvető munka hamarosan magyar nyelven is a hazai érdeklődők rendelkezésére állna.

Zachar József

ÁCS TIBOR

MÉSZÁROS LÁZÁR

Az első magyar honvédelmi miniszter élete és munkássága

Vitézek, Várkapitányok, Hadvezérek, Generálisok

(Magyar Honvédség Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központ, H. n. [Budapest], 1995. 80 o.)

Amikor 1988–1989-ben elkezdtek fújdogálni a rendszerváltás szelei, a Magyar Honvédségen belül többen is felvetették, ideje lenne a Vorosilov, Zsukov és más jeles internacionális hadfiak nevét viselő laktanyákat és alakulatokat némileg több hazai kötődéssel bíró katonák nevére átkeresztelni. Az akkortájt még Módszertani Központnak nevezett szervezet külön füzetet adott ki a névadónak javasolt személyiségek listájával. Az átkeresztelések aztán meglehetősen felemás módon sikerültek, a helyi vagy fegyvernemi kötődés nem mindig egyértelmű, s az alakulat- és laktanya-felszámolások lassan végképp áttekinthetetlenek teszik a helyzetet.

Az új névadókról közvetítettek (volna), illetve közvetítelnélnek ismereteket a sor- és hivatásos állomány részére azok a 3–4 íves életrajzi füzetek, amelyek egyik legutóbbi darabja Mészáros Lázárt, az 1848–49-es szabadságharc hadügy-miniszterét mutatja be. Az eddig megjelent 15 füzet között vannak jobbák és rosszabbak, ahogy az ilyen sorozatoknál lenni szokott. A szerzők nagyobbik része évek évtizedek óta foglalkozik a megörökített személyiség pályájával és korával, ám akadnak olyan (nem szakmabeliek által írott) füzetek, is, amelyek a Dörmögő Dömlötör Kiskönyvtárban sem jelenhettek meg. Reméljük, hogy a jövőben (ha a so-